

Het 'getrouwe beeld' in de financiële verslaggeving: immateriële vaste activa

Chris Knoops

Aan het getrouwe beeld van vermogen en resultaat dat de financiële verslaggeving moet geven, ligt een groot aantal afspraken, in de vorm van uitgangspunten en beginselen, ten grondslag. Deze zijn vastgelegd in de wet- en regelgeving, zoals in Nederland Titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving van de Raad voor de Jaarverslaggeving.

De uitkomsten van de financiële verslaggeving, zoals gerapporteerde winst, boekwaarde van het eigen vermogen en solvabiliteit, beïnvloeden de verdeling van welvaart. Bij de keuze van methoden van verwerking, waardering en presentatie van vermogen en resultaat, maar ook bij reële transacties, laten managers zich leiden door opportunistische overwegingen (bijvoorbeeld winst- of koersafhankelijke beloningen en optieregelingen) en door verwachte reacties van participanten op te rapporteren cijfers. Let wel, deze vormen van winstmanagement zijn niet strijdig met de wet- en regelgeving als zodanig; men benut de 'speelruimte' die wet- en regelgeving (nog steeds) bieden.

Zowel op het vlak van de wet- en regelgeving als op het vlak van de toepassing, de praktijk van de financiële verslaggeving, is sprake van een politiek proces. Financiële verslaggeving is geen neutrale weergave van de werkelijkheid. Integendeel: de 'werkelijkheid' wordt geconstrueerd. Het beeld van de werkelijkheid dat tot stand komt, de 'getrouwe weergave' die door de accountant wordt 'afgezegend', is één van de vele mogelijkheden binnen het bestaande systeem van afspraken, de bestaande wet- en regelgeving. Verslaggeving bepaalt mede het 'succes' van de onderne-

mingsactiviteiten en draagt ertoe bij onze visie op de onderneming te bepalen. Gebruikers van informatie baseren vervolgens hun economische beslissingen op deze geconstrueerde weergave van de werkelijkheid: beleggers kopen en verkopen aandelen, er worden al dan niet kredieten verleend, er worden al dan niet hoge eisen gesteld in loononderhandelingen, er worden al dan niet optieregelingen voor het personeel afgesproken, enzovoorts. Zo wordt de geconstrueerde werkelijkheid ook 'waar'.

Het 'getrouwe beeld' is sterk aan het veranderen: het gepresenteerde 'getrouwe beeld' van het komende decennium zal sterk afwijken van dat van het afgelopen decennium. Er is een roep om meer informatie, vooral omdat gesteld wordt dat de huidige financiële verslaggeving niet meer voldoet in een 'new economy'-omgeving. De traditionele verslaggeving van ondernemingen zou geen goede maatstaf zijn voor de performance van ondernemingen, omdat de waarde-bepalende factoren die juist van belang zijn, niet in de jaarrekening zijn opgenomen.

Van regelgevende instanties, accountantsorganisaties en consultants komen voorstellen om de financiële verslaggeving anders in te richten. In een recent 'special report' van de Financial Accounting Standards Board (FASB), getiteld 'Business and Financial Reporting, Challenges from the New Economy' (april 2001), wordt de veelheid van studies op dit gebied als volgt ingedeeld: voorstellen om te komen tot een nieuw verslaggevingmodel, meestal gebaseerd op contante waarde van toekomstige kasstromen; voorstellen voor nieuwe prestatie-indicatoren, waarmee informatie wordt verstrekt over niet-financiële indicatoren die bepalend zijn voor de waarde van de onderneming; voorstellen om

Drs. C.D. Knoops is universitair docent bij de capaciteitsgroep Accounting & Finance, Faculteit der Economische Wetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam, lid van de gebruikersdelegatie van de Raad voor de Jaarverslaggeving. Deze column is geschreven op persoonlijke titel.

meer immateriële vaste activa op te nemen op de balans en hieraan een waarde toe te kennen. In het New Economy-rapport worden uitgebreid de belangrijkste voorstellen besproken (met verwijzing naar interessante websites, waar allerlei rapporten te downloaden zijn).

In het huidige verslaggevingmodel zijn de verwerkingscriteria voor posten in de jaarrekening, dat wil zeggen wanneer een post moet worden opgenomen in de balans en/of de winst- en verliesrekening, vastgelegd in het conceptual framework. Ten aanzien van immateriële vaste activa is er het probleem dat de standaarden (of richtlijnen) op een aantal punten niet in overeenstemming zijn met het conceptual framework. Op basis van het conceptual framework is niet te rechtvaardigen dat strengere eisen worden gesteld aan de verwerking van immateriële vaste activa dan van materiële vaste activa, dat voor immateriële vaste activa bepaalde waarderingsgrondslagen niet zijn toegestaan die voor materiële vaste activa wel zijn toegestaan, en dat voor zelfontwikkelde immateriële vaste activa andere verwerkingscriteria worden gehanteerd dan voor afzonderlijk verworven dan wel door middel van een acquisitie verworven immateriële vaste activa. Het probleem bij immateriële vaste activa is tweeledig. Ten eerste: vaak worden uitgaven voor het creëren van een immaterieel vast actief verricht in een aantal jaren voordat wordt voldaan aan de verwerkingscriteria. Dit is de zogenaamde 'time gap'. Zo worden uitgaven voor onderzoek direct ten laste van de winst- en verliesrekening gebracht, terwijl de opbrengsten die (eventueel) uit dit onderzoek voortvloeien, veel later in de winst- en verliesrekening terechtkomen. Op het moment dat blijkt dat het onderzoek duidelijk tot toekomstige resultaten zal leiden, moeten de uitgaven, in de vorm van ontwikkelingskosten, worden geactiveerd, maar alleen de uitgaven die in het desbetreffende jaar zijn gedaan. Het terugnemen van eerder ten laste van de winst- en verliesrekening gebrachte kosten is verboden. Ten tweede: de waarde die wordt geactiveerd (de kosten in de periode dat het actief voldoet aan de verwerkingscriteria) staan in geen verhouding tot de 'werkelijke waarde' van het actief, in de zin van de toekomstige opbrengsten die met dit actief kunnen worden gegenereerd. Denk bijvoorbeeld aan de uitvinding van een belangrijk geneesmiddel. Dit is de zogenaamde 'correlation gap'. De 'time gap' en de 'correlation gap' zijn mede verantwoordelijk voor het verschil tussen de boekwaarde van het eigen vermogen en de marktwaarde (marktkapitalisatie). In de literatuur wordt voorgesteld een overzicht op te nemen waarin het

verschil tussen boekwaarde van het eigen vermogen (accounting book value) en de marktwaarde van de onderneming (market capitalization) wordt verklaard. Voor een interessant overzicht verwijs ik naar het New Economy-rapport (p. 2).

Interessant is in dit verband een voorstel voor een nieuw agendaproject dat de Financial Accounting Standards Board publiceerde in augustus 2001. In het voorstel wordt geopperd om additionele gegevens te verstrekken over intern ontwikkelde immateriële vaste activa die niet worden geactiveerd op de balans, maar die wel zouden zijn geactiveerd indien zij afzonderlijk dan wel als onderdeel van een acquisitie zouden zijn verworven. Ondernemingen worden gestimuleerd ook intern ontwikkelde immateriële vaste activa en andere waarde-stuwars te onderkennen. Het zou een eerste stap kunnen zijn in de richting van verwerking en waardering van intern gegenereerde immateriële vaste activa. Maar zo ver wil men voorsnog niet gaan. De voorstellen zijn voornamelijk gebaseerd op het eerder genoemde New Economy-rapport. In dit rapport is een lijst opgenomen van immateriële vaste activa die in het kader van een acquisitie veelal worden geactiveerd, omdat ze identificeerbaar zijn en/of vastgelegd door middel van contractuele of juridische rechten. Mogelijke additionele gegevensverstrekking betreft: belangrijke categorieën immateriële vaste activa en hun kenmerken; verrichte uitgaven om deze immateriële vaste activa te ontwikkelen en te onderhouden; de waarde van deze immateriële vaste activa; belangrijke gebeurtenissen die van invloed zijn op de toekomstige voordelen die uit deze immateriële vaste activa worden verwacht.

Verschaffers van informatie (ondernemingen) verzetten zich veelal tegen de hiervoor genoemde vormen van gegevensverstrekking. Hun argumenten zijn: dat zij gegevens zouden moeten verstrekken die hen in hun concurrentiepositie zouden kunnen schaden; dat zij bevreesd zijn dat verwachtingen worden gewekt, waarvan later blijkt dat deze niet kunnen worden gerealiseerd; dat er nog weinig ervaring is opgedaan met deze nieuwe vormen van verslaggeving; en dat het verstrekken van deze gegevens veel tijd en geld kost. Daar staat tegenover dat ondernemingen die zich op een goede manier weten te positioneren op het gebied van financiële verslaggeving, belangrijke voordelen kunnen behalen, bijvoorbeeld ten aanzien van investor relations, corporate image, lagere vermogenskosten, werknemers die trots zijn op 'hun' onderneming, enzovoorts. Het 'getrouwe beeld' in de financiële verslaggeving is de uitkomst van een politiek proces. ■